

برجلانی

از: دکتر سید ابراهیم دیباجی

ابو جعفر، محمد بن حسین، صوفی زاهد، محدث فقیه حنبلی قرن دوم و سوم، معروف به ابوالشیخ، منسوب به محله برجلانیه بغداد یا برجلان دهکده ای تابع واسط عراق (منتهی الارب ج ۱، ص ۶۶)؛ وی به اتفاق آرا در ۲۳۸ در گذشته است. (خطیب بغدادی، ج ۲، ص ۲۲۲؛ یاقوت، ج ۱، ص ۵۵۰؛ السمعانی، ج ۲، ص ۱۳۹)

برجلانی را به سبب سکونت در بغداد به بغدادی و از اینکه زاهد پیشه و صوفی منش بوده و در آثار و گفتار خود به زهد و رقایق که دانش سیر و سلوک است (جرجانی، ص ۹۹) می پرداخته و صوفیانی چون ابن مسروق از او آموزش دیده بوده اند، وی را به صوفی و زاهد، توصیف کرده اند (الصفدی، ج ۲، ص ۳۳۷- السلمی، ص ۲۳۳، البغدادی، ج ۶، ص ۱۳)

از تولد، کودکی و چگونگی آموزش برجلانی آگاهی نداریم، و لیکن در یادگیری احادیث مربوط به زهد اهتمام بسیار داشته و از استادان بزرگی بهره برده و حدیث شنیده است: حسین بن علی الجعفی، زید بن الحباب، سعید بن عامر، از هر بن سعد السمان، طلق بن غنام، خالد بن عمرو الأموی، ابونعیم الکوفی، مالک بن ضیغم و الهیثم بن عبد الصید، از آن جمله اند (همان منابع پیشین، و الذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۱، ص ۱۱۲)

اهتمام برجلانی به زهدیات و رقایق را مهمترین منابع یاد کرده اند، وی از رهگذر علم و عمل افزون بر تخصص در فنون مختلف، شاگردان و پیروانی را در زهدیات رهبری و تربیت کرده است، از جمله: ابراهیم بن عبدالله

بن الجنید، ابوبکر، عبدالله بن محمد معروف به ابن ابی الدنیا، ابوالعباس، احمد بن محمد بن مسروق توسی، ابویعلی الموصلی و محمد بن یحیی الواسطی، و از این میان ابن ابی الدینا (متوفی ۲۱۸) و ابن مسروق (متوفی ۲۹۸ یا ۲۹۹) شهرت بیشتری یافته اند (همان منابع پیشین) سلمی در ترجمه ابن مسروق، برجلانی را در شمار استادان او یاد می کند و از طریق او حدیثی از پیامبر نقل می نماید (طبقات الصوفیه، ص ۲۳۳)

در وثاقت برجلانی اندک اختلافی پدید آمده است: صفدی، او را به : فضیلت و زهد و وثاقت و صداقت می ستاید و می افزاید که امام احمد بن حنبل (متوفی ۲۴۱) او را ستایش کرده است (ج ۲، ص ۳۳۷) ، عسقلانی گوید: ابن حبان ، برجلانی را در شمار موثقان آورده است. (لسان المیزان، ج ۵، ص ۱۳۷) ، و لیکن در بعضی منابع، پیرامون او تعبیری آمده و موجب شده که برخی در وثاقت او درنگ نمایند: حنظلی رازی و خطیب بغدادی یاد کرده اند که از احمد بن حنبل درباره زهد پرسش نمودند، پاسخ داد: تنها فرد شایسته پاسخ این پرسش ، محمد بن حسین برجلانی است ، برتو فرض است که به وی رجوع کنی (علیک بمحمد بن الحسین البرجلانی) خطیب بغدادی در پایان گزارش می افزاید که از ابراهیم بن اسحاق حربی نیز درباره شخصیت برجلانی پرسش نمودند و او پاسخ داد جز خیر و خوبی چیزی درباره او نمی دانم (مأعلمت فیه الاخیرا) ، پاسخ حربی که به دلالت التزامی و طریق حصر می رساند که ممکن است برجلانی را چیزی باشد و لیکن من نمی دانم، ثقه بودن وی را خدشه دار نمود و بهانه ای شد جهت جرح و تعدیل او، و از اینجاست که ذهبی (میزان الاعتدال، ج ۳، ص ۵۲۲) و عسقلانی (همان مرجع) از اظهار نظر صریح درباره وی دوری جستند و گفته اند: در مورد برجلانی توثیق و

تجریحی ندیده ایم و لیکن ابراهیم حربی چنین گفته است ،
و بدین ترتیب در وثاقت او درنگ کرده اند.
آثار برجلانی در زهد و رقایق مورد اتفاق است، ولیکن
ذهبی و صفدی او را به کثرت تألیف ستوده اند. زرکلی
گوید: ابن ابی یعلی از وی با عنوان صاحب التصانیف یاد
کرده است (همان منابع) ، ابن ندیم و به پیروی او بغدادی ،
شماری از آثار او را یاد کرده اند: ۱- الجود والکرم. ۲-
الصبر، ۳- الصّحبة . ۴- الطاعة ۵- المتیمین ۶- الهمة
(الفهرست، ص ۲۳۶، هدیة العارفین، ج ۶، ص ۱۳)

منابع:

ابن الاثیر ، عزالدین، علی بن محمد
اللباب فی تهذیب الانساب، بغداد، مكتبة المثنی (بی
تاریخ) ، ج ۱، ص ۱۳۴
ابن العماد، عبدالحی بن العماد
شذرات الذهب فی اخبار من ذهب. القاهرة، ۱۳۵۰
مکتبة القدسی، ج ۲ ، ص ۹۰
ابن الندیم، محمد بن ابی یعقوب
الفهرست. تهران تجدد، ۱۳۵۰ ش، ص ۲۳۶ .
البغدادی، اسماعیل پاشا.
هدیة العارفین، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۲، ج ۶ ، ص ۱۳
جرجانی، علی بن محمد
التعریفات، القاهرة، مصطفى الحلبي، ۱۳۵۷، ص ۹۹
الخطیب البغدادی، احمد بن علی
تاریخ بغداد، المدینة المنورة (بی تاریخ) ، ج ۲ ، ص ۲۲۲.
الذهبی، محمد بن احمد
سیراعلام النبلاء ، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۲،

- ج ١١، ص ١١٢.
- العبر، الكويت، التراث العربي، ١٩٦٠ م، ج ١، ص ٤٢٨.
- ميزان الاعتدال في نقد الرجال، بيروت، دارالمعرفة (بي تاريخ) ج ٣، ص ٥٢٢
- الرازي، عبدالرحمن بن محمد.
- الجرح و التعديل، حيدر آباد هند، مجلس دايرة المعارف، ج ٢/٣ (٧=)، ص ٢٢٩.
- الزركلي، خيرالدين
- الاعلام، بيروت، دارالعلم للملأين، الطبعة الثامنة، ١٩٨٩ م، ج ٦، ص ٩٧.
- السلمى، محمد بن الحسين
- طبقات الصوفية، بريل ليدن ١٩٦٠ م، ص ٢٣٣.
- السمعاني، عبدالكريم بن محمد
- الانساب، حيدر اباد هند، مجلس دايرة المعارف ١٣٨٣، ج ٢، ص ١٣٩
- الصفدي، خليل بن ايبك
- الوافى با لوفيات، و يسبادن، ١٣٩٤، ج ٢، ص ٣٣٧
- العسقلاني، احمد بن على
- لسان الميزان، حيدر آباد هند، مجلس دايرة المعارف، ١٣٣١، ج ٥، ص ١٣٧.
- كحاله، عمر رضا
- معجم المؤلفين، بيروت داراحياء التراث العربي (بي تاريخ) ج ٩، ص ٢٣٥.
- ياقوت، ابو عبدالله، ياقوت بن عبدالله
- معجم البلدان، تهران، اسدى، ١٩٦٥ م، ج ١، ص ٥٥٠